

Nada SFILIGOJ

Franjo Štiblar: **Svetovna kriza in • Slovenci, Kako jo preživeti?**

ZRC SAZU, Ljubljana 2008, 216 strani, 8 EUR (ISBN 976 961 254 100 2)

V začetku leta 2009 se svet sooča z vsesplošno krizo, kakršne sedanja generacija še ni doživela. Kriza vse bolj prodira tudi v Slovenijo in ljudi prežema strah pred prihodnostjo. Mediji nas vsak dan seznanjajo z dosedanjim potekom krize v svetu in pri nas ter z različnimi možnimi scenariji njenega poteka in posledic, ki so bolj ali manj pesimistični. Vse bolj zastrašujoče so tudi napovedi o propadanju vrste slovenskih podjetij, ki so v preteklosti uživala ugled doma in po svetu. To dogajanje vsekakor zahteva temeljito analiziranje in iskanje rešitev. V ta sklop sodi knjiga *Svetovna kriza in Slovenci*, ki je izšla konec novembra 2008. Njen avtor, dr. Franjo Štiblar, je ugledni slovenski znanstvenik, raziskovalec in univerzitetni profesor ekonomije, ki je med drugim tudi sodeloval pri oblikovanju treh slovenskih razvojnih strategij (od leta 1992 do leta 2006).

K pisanju knjige ga je spodbudila sedanja ekonomska kriza, ki se vse bolj razrašča tako v svetu kot tudi v Sloveniji, kar je zaradi vpetosti naše države v svetovne gospodarske tokove pravzaprav neizogibno. Vendar pa bomo – po Štiblarjevem mnenju – zaradi napačnih ravnanj v zadnjih nekaj letih krizo občutili bolj, kot bi bilo to potrebno. Svoje prepričanje avtor v nadaljevanju obsežneje argumentira. Vsekakor meni, da je z ustreznim ravnanjem posledice krize mogoče omiliti. Pogoja sta potrebno znanje in temeljita proučitev značilnosti krize. Zato avtor kot osnovni namen knjige opredeli, da bi zainteresirano slovensko javnost seznanil z okoliščinami in vzroki za krizo, z njenimi posledicami in z možnimi ukrepi, ki bi lahko ublažili to krizno obdobje. Knjiga je namenjena ljudem na vseh ravneh odločanja: tako vodilnim strukturam v politiki, finančnih ustanovah, gospodarskih družbah, družbenih dejavnostih itd. kot tudi posameznikom. Avtorjevo pomembno izhodišče pri tem pa je njegova ugotovitev, da je ekonomsko znanje v splošnem pomanjkljivo, prav tako poznavanje zakonitosti delovanja sodobnega tržnega gospodarstva, kar je v preteklosti vodilo v sprejemanje številnih neracionalnih odločitev s težkimi negativnimi posledicami.

V nadaljevanju na kratko povzemanj nekatere osrednje vsebinske poudarke knjige, brez pretenzij, da bi celovito predstavila kompleksno in obsežno tematiko, ki jo zajema. Avtor najprej natančno razčlenjuje začetke in stopnjevanje nepremičninske in finančne krize v ZDA. Temu so sledili stečajni finančnih ustanov in kriza je postopno prehajala na realni sektor. Krizni vrtiljak se je v letu 2008 zavrtel vse hitreje, kar je sprožilo strah, nezaupanje in paniko na borzah po vsem svetu. Avtor te procese podrobneje razčlenjuje in dodaja različne projekcije predvidenega razvoja v letu 2009, ki so v glavnem črnogledne, saj napovedujejo bistveno zmanjšane stopnje rasti svetovnega gospodarstva. Po teh scenarijih naj bi se rast sorazmerno manj znižala v državah z doslej najhitrejšo rastjo, to so Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska, sorazmerno dobro naj bi krizo preživele tudi države izvoznice nafte – kljub začasnemu strmemu padcu cen nafte.

Pri iskanju vzrokov za sedanjo krizo seže avtor v zgodovino in najprej na kratko opiše krizo leta 1929 ter njeno premagovanje z različnimi ekonomskimi ukrepi (Roosevelt, New Deal). Na to navezuje predstavitev značilnosti keynesianskega pristopa pri uravnoteževanju agregatnega povpraševanja in agregatne ponudbe, ki se je uveljavil v ZDA. Ta pristop so sčasoma prevzele tudi druge razvite države in je prevladoval nekako do sedemdesetih let 20. stoletja. Takrat ga je začel izrivati nov koncept, t. j. i. ekonomika ponudbe, ki se bistveno razlikuje od keynesianskega pristopa. Predvsem vztraja na načelih svobodnega delovanja trga (po načelu Adama Smitha o prednostih »nevidne roke« trga). Gre v bistvu za neoliberalizem, ki v svoji praktični uveljavitvi povsem spregleda dejstvo, da sodobni trg ni

popoln, saj v njem prevladujejo monopoli in njim podobne oblike, razpoložljivi proizvodni dejavniki niso popolnoma deljivi, ekonomski subjekti nimajo popolnega znanja in ne delujejo neodvisno drug od drugega, obstaja diskriminacija itd., kar je vse značilno za sodobni tržni mehanizem (konkurenca ni »popolna«, temveč je »nepopolna« ali »monopolistična«). V teh razmerah imajo prednost najmočnejši, najagresivnejši, najbolj iznajdljivi ipd., kar posledično spodbuja stopnjevanje socialnih razlik – na eni strani vse večje bogatenje, na drugi vse večja revščina – ter povzroča velika makroekonomska neravnotežja.

Najvidnejša predstavnika ekonomike ponudbe sta bila Ronald Reagan in Margaret Thatcher (od tod oznaka »reaganomika« in »thatcherizem«). Presenetljivo pa je, da se je ta koncept bolj uveljavil v Evropski uniji kot v ZDA. In še bolj, da je postal zlasti po letu 2006 popularen tudi v Sloveniji. Čeprav so bili proti njegovemu udejanjanju v Sloveniji precejšnji odpori, se je vseeno uspel dokaj uveljaviti in je znatno pripomogel k »tajkunizaciji«. Znane so polemike med »mladoekonomisti«, ki so se zavzemali za uvajanje neoliberalizma in radikalne posege v gospodarstvo, vključno s prodajo vrste najuspešnejših podjetij in največjih bank tujcem, na eni strani, in »staroekonomisti«, ki so vztrajali na prednostih gradualizma in na ohranitvi »družinske srebrnine« v domači lasti, na drugi. Praksa se je nagibala k nekakšnemu kompromisu med obema, na srečo pa je bil najradikalnejši koncept neoliberalizma zavrnjen.

Slovenija je po Štiblarjevemu mnenju – pritrjujejo mu mnogi ekonomisti – premalo izkoristila obdobje svetovne gospodarske konjunktore in visoke rasti v Sloveniji v zadnjih letih. Prihranki so se selili iz bank, ki so vodile politiko nizkih obresti, v različne sklade, ki so obljubljali visoke donose. Mnogi posamezniki so se zadolževali v bankah, da so lahko vlagali denar v te sklade. Zadolževali so se tudi menedžerji za svoje znane menedžerske odkupe delnic. Razmerje med prihranki in posojili se je v bankah spreminjalo v škodo prvih. V času hitre rasti in visoke stopnje inflacije, zlasti v letu 2007 in v prvi polovici leta 2008, si je Slovenija po nepotrebnem ustvarila velik zunanji dolg. Razen države so se v tujini zadolževala tudi podjetja, banke in posamezniki, ki so se kljub nepoznavanju značilnosti sodobnega finančnega poslovanja spuščali v tvegane finančne transakcije.

Slovenija je z vstopom v Evropsko unijo in s sprejemom evra izgubila del svoje ekonomske in finančne samostojnosti, obenem pa je pridobila širši trg in zaščito močnejše valute. Hkrati se je okreplil neoliberalizem in pojavilo se je premalo pretehtano vključevanje na finančne trge ECB (Evropske centralne banke).

Medtem ko je Slovenija še v prvi polovici leta 2008 presegala povprečne stopnje rasti in inflacije v Evropski uniji in so mnogi ekonomisti opozarjali vlado pred pregrevanjem gospodarstva, se je od poletja položaj naglo slabšal. Prejšnja rast proizvodnje in izvoza se je začela pospešeno zmanjševati, bilančna vsota bank se je zaradi kreditnega krča zmanjšala za več kot pol milijarde evrov in na obzorju so bila prva večja odpuščanja zaposlenih. Priliv sredstev v banke se je zmanjšal in banke skorajda ne dajejo več posojil. Čeprav je država zagotovila varnost bančnih vlog, nezaupanje in strah pred izgubami ostajata. Konec leta 2008 je začela kriza v Sloveniji prehajati iz finančne v splošno gospodarsko krizo.

V knjigi je podana vrsta predlogov tako vladi kot vodilnim strukturam v bankah in gospodarskih družbah ter ne nazadnje posameznikom, kako se spopadati s krizo. Glede tega, kako dolgo bo trajala kriza in kakšen obseg bo dosegla, obstajajo različni scenariji, ki so zvečine pesimistični. Avtor povzema nekatere napovedi, k čemur pripominjam, da se predvideni količinski kazalci zelo hitro spreminjajo. Danes so že v marsičem drugačni, kot so bili v času nastajanja te knjige, saj je dinamika sprememb izjemna.

Veliko vprašanje je, ali naj slovenska država rešuje vsa podjetja v težavah ali le tista, ki veljajo za perspektivna. Pripravlja se obsežen program premagovanja krize, ki bo zahteval velika finančna sredstva, pri čemer se odpira problem, ali bo sredstev dovolj, saj se bo zagotovo zmanjšal BDP. Čeprav je najpomembneje, da si iz krize v prvi vrsti

pomagamo sami, pa velja upoštevati, da bo Slovenija kot majhno gospodarstvo, ki je močno navezano na izvoz, zlasti na razvite zahodne trge, v veliki meri odvisna tudi od dogajanja na svetovnih trgih.

Štiblar navaja nekaj predlogov strokovnjakov o vrsti sprememb, ki bi bile potrebne na svetovni ravni, med drugimi zlasti oblikovanje nove svetovne finančne ureditve in večji nadzor nad finančnimi trgi, nadalje povečano vlogo ECB (Evropske centralne banke) ipd..

Za Slovenijo je po avtorjevem mnenju koristen odmik od anglosaškega neoliberalnega koncepta neoviranega delovanja trga in stopnjevanega individualizma. Predlaga večjo pozornost skandinavskemu in njemu podobnim modelom bolj umirjene in uravnotežene rasti, ob hkratnem ohranjanju naših posebnosti. Vodilna slovenska podjetja naj ostanejo do določene mere v slovenski lasti, imeti morajo podporo slovenskih bank in zavarovalnic. Še naprej morajo veliko vlagati v znanje in razvoj ter se hkrati internacionalizirati. Obenem je pomembno poudarjen izvoz – tako ohranjanje kot osvajanje tujih trgov, kjer bi bil marsikdaj učinkovitejši skupen nastop naših podjetij. Avtor nadalje poudarja pomen družbene odgovornosti in njenega udejanjanja v praksi. Ker je vsaka kriza tudi priložnost za družbene spremembe, se Štiblar zavzema za bistveni premik v smeri večje solidarnosti. Glede gospodarskega razvoja v prihodnosti namreč meni, da naj to ne bi bil niti liberalni kapitalizem niti ortodoksni socializem, temveč solidarnost.

Knjiga je značilen primer »pravega izdelka ob pravem času«. Kljub uporabi strokovne terminologije si avtor prizadeva, da bi bil razumljiv širšemu krogu zainteresiranih bralcev, vsekakor pa nekaj znanja iz ekonomije pripomore k boljšemu razumevanju njene vsebine.